

6. Халайджі С.В. Професійно орієнтована фізична підготовка [Текст] / С.В. Халайджі, В.П. Васильєв // Сучасні технології вищої освіти: зб. наук.-метод. праць VI Всеукр. наук.-метод. конф. 6-8 жовтня 2010, Одеса, ОДАХ, 2010. – С.228-229.

7. Egorovchev SA Psycho- pedagogical foundations of professional-applied physical preparation of students : Monograph /A.O . Egorovchev . - М .: Federal State Unitary Enterprise . Publishing house " Oil and Gas" RSU of Oil and Gas named after IM Gubkin , 2003. - 110 p.

8. Makarov RN Professional and reliable way of constructing the target model and the physical preparation specialist /R.N . Makarov // Fizichna pidgotovlenist that Zdorov'ya population ST. Sciences . mater . mizh bunks. Sciences . simpoziuma . - Odes : TEC 1998 - S.12-15 .

9. Makeyeva VS Professionlno - personal development of students in the educational space of the university / Makeyev vs. // Actual problems PFP №1 (2), Naukova - methodical magazine , Odessa , AO Bakhvi , 2011. - S.16-20 .

10. Korovin SS , Zucchini VA Professional physical education and formation of personality : Monograph . Orenburg Univ Troops, 1998.-259 with .

11. Yamaletdinova GA / Humanitarian profession / GA Yamaletdinova // Actual problems PFP №1 (2), Naukova - methodical magazine , Odessa , AO Bakhvi , 2011. - S.98-100 .

12. Parfenov AS Complex training tools professional-applied physical preparation of students of agricultural universities / AS Parfenov, VP Kuznetsov., AK Krupkin AK Physical Culture, Sport and Tourism. Integration Processes science and practice: Proceedings IV International. scientific and practical. Conf., Orel, 20 - April 22, 2011 / ed. Dr. ped. Sciences, Professor litter VS Makeeva. - Eagle: FSEIHPE "State University - ESPC», 2011. - S. 260-262

УДК 796.011.3 : 159.942

Хорошуха М. Ф.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПРО ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОСТІ ТА ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ 13–16 РОКІВ

Показано вплив різних чинників на формування агресивності та патріотичних почуттів у юних спортсменів. У експерименті брав участь 161 юний спортсмен у віці 13–16 років та 89 учнів загальноосвітніх навчальних закладів того ж віку, які не займалися спортом. Тестування проводилися анонімно. Проаналізовано результати лонгітюдинальних досліджень, здійснених нами у 90-х, 2000-х та 2010-х роках. Встановлено факт специфічності впливу тренувань різної спрямованості та мотиваційного чинника підлітків на формування агресивності та патріотичних почуттів.

Ключові слова: патріотизм, агресивність, лонгітюдинальні дослідження, спортсмени, учні, підлітковий вік.

Хорошуха М. Ф. О факторах, влияющих на формирование агрессивности и патриотических чувств у юных спортсменов 13–16 лет.

Показано влияние различных на формирование агрессивности и патриотических чувств у юных спортсменов. В эксперименте принимал участие 161 юный спортсмен в возрасте 13–16 лет и 89 учеников общеобразовательных учебных заведений этого же возраста, незанимающихся спортом. Тестирования проводились анонимно. Проанализированы результаты лонгитюдинальных исследований, совершенные нами в 90-х, 2000-х и 2010-х годах. Установленный факт специфичности воздействия тренировок различной направленности и мотивационного фактора подростков на формирование агрессивности и патриотических чувств.

Ключевые слова: патриотизм, агрессивность, лонгитюдинальные исследования, спортсмены, ученики, подростковый возраст.

Khoroshukha M. F. About factors that influence on forming of aggressiveness and patriotic feelings for young sportsmen 13-16 age old

Influence of different factors is shown on forming of aggressiveness and patriotic feelings for the young sportsmen of the specialized boarding school establishments of sport profile (higher schools of physical culture, higher schools of Olympic reserve and others like that). In an experiment took part a 161 sportsman (141 - Brovary higher school of physical culture, 20 - Donetsk higher school of Olympic reserve) in age 13-16 and 89 students of general educational establishments of Ukraine of the same age, that did not go in for sports. Testing was conducted anonymously. The results of the longitudinal researches carried out by us in 90-th 2000-th and 2010-th are analyzed. The fact of specificity of influence of training of different orientation and motivational factor of teenagers is set on forming of aggressiveness and patriotic feelings.

Drawn conclusion:

1. The factor of orientation of training process differently influences on the display of aggressiveness and dynamics of forming and development of patriotism. Yes, the high level of aggressiveness is observed for the representatives of speed-power types of sport (in our case, for boxers) and, accordingly, subzero - for the teenagers of types of sport, that mainly develop quality of endurance (for example, for swimmers). It is set also, that under act of training employments on endurance for certain changes get better in the self-appraisal of sense of patriotism, while for the teenagers of speed-power types of sport of change of the mentioned quality were less expressed.

2. Among other factors that influence on forming of aggressiveness and patriotic feelings for young sportsmen we distinguish the factor of motivated also, that predefined by soldiery events on East of Ukraine, spiritual and moral "alteration" of national world view of the young generation.

Key words: patriotism, aggressiveness, longitudinal researches, sportsmen, pupils, teenage.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що фізична культура і спорт в нашій державі, що перебуває на шляху радикальних економічних, політичних та соціальних перетворень, стають все більш активнішим фактором у боротьбі за здоров'я громадян України, особливо учнівської і студентської молоді, створюють важливі умови для всебічного гармонійного розвитку нації. Не випадково, що в Указі Президента України від 28 вересня 2004 року № 1148/2004 «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» наголошено, що «спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формуванню патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави».

Однак, незважаючи на вище висвітлене, останнім часом збільшилась кількість публікацій [3, 4, 6, 7–11], в яких автори висловлюють свою думку про те, що фізичне самовдосконалення особистості засобами фізкультурно-спортивної діяльності нерідко призводять до прояву агресивності, яка має місце не лише на змаганнях різного ґатунку, але й також у сім'ї, побуті, спортивному колективі тощо.

Досліджуючи проблему природи агресивності та почуття патріотизму, як одних з показників духовного (морального) здоров'я юних спортсменів підліткового віку [5] ми дійшли того висновку, що спрямованість тренувального процесу неоднаково впливає на динаміку формування і розвитку патріотизму та зумовлює різний прояв агресивності учнівської молоді: під впливом тренувальних занять на витривалість у підлітків покращуються зміни показника почуття патріотизму, тоді як у осіб швидкісно-силових видів спорту зміни середніх значень цього показника залишаються менш вираженими; високий рівень агресивності спостерігається у представників швидкісно-силових видів спорту (особливо у спортсменів видів єдиноборств; останні мають й високий рівень кримінальних правопорушень), а низький – у підлітків видів спорту на витривалість. Самий низький рівень агресивності та, відповідно, самий високий рівень почуття патріотизму спостерігається серед юних плавців.

До факторів, що можуть сприяти формуванню агресивності юних спортсменів, на нашу думку, можна віднести наступні: спадковість як природжена властивість людини і тварини (К. Lorenz [8], Н. Pagens [10]); природжені індивідуально-типологічні властивості ВНД [див. 5]); набутий в процесі занять фізичними навантаженнями силового характеру високий вміст у крові чоловічого статевого гормону тестостерону [див. 5], адреналіну (R. Prately [11]) тощо. Відзначимо також і те, що є три основні теорії, які пояснюють природу агресії (В. Г. Грибан [1], Б. Дж. Кретті [4] та ін.):

1. *Природжені агресивні мотиви* (агресія розуміється як інстинкт; найбільш часто асоціюється з іменами З. Фрейда, К. Лоренца, Т. Гоббса та Ч. Дарвіна).

2. *Природна реакція на фрустрацію* (від лат. frustratio – невдача) (проявом агресії є глибокі розбіжності між рівнем потреб і рівнем реальних досягнень людини; пов'язана з іменами Дж. Долларда, Л. Дуби, Л. Берковітца, Н. Міллера).

3. *Теорія соціального навчання* (агресія розглядається як поведінка людини, набута шляхом навчання, розробником якої є А. Бандура, а також теорія В. Гельспера, згідно якої агресію розглядають як «соціальну патологію», що спричиняється дезінтеграційними процесами в соціумі, втратою загальноприйнятих життєвих ідеалів, людських цінностей, орієнтирів у житті тощо).

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму [2]:

1. *Етнічний патріотизм*, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо.

2. *Територіальний патріотизм*, що базується на любові до того місця на землі, де людина народилася, проживає чи проживала.

3. І на сам кінець, *державний патріотизм*, що ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті.

Почуття патріотизму, як і власне сам феномен «патріотизм» (від грецького «*patris*», що означає «*батьківщина, вітчизна*») розглядається (за В. В. Івашковським) як «... найважливіша компонента громадської свідомості, яка виявляє любов та відданість людей своїй Батьківщині, своєму народу, прагнення власними діями служити їхнім інтересам» [цит. 5, с. 375], чи навіть (за Н. Є. Мойсеюк) «...готовність заради них (Батьківщини і свого народу – авт.) на жертви і подвиги» [цит. 5, с. 375].

Проведені раніше нами [5] результати дисперсійного аналізу впливу фактору спрямованості тренувального процесу на вияв агресивності та почуття патріотизму засвідчили високий (близько 40 % при $P < 0,001$) вклад його у формуванні згаданих якостей особистості. Однак, залишаються й інші невраховані фактори (чинники), що також можуть впливати на формування агресивності та патріотичних почуттів резервістів олімпійського спорту.

Актуальність висвітленої проблеми як соціального явища та її недостатня вивченість зумовлюється необхідністю проведення аналізу додаткових лонгitudинальних досліджень, здійснених нами у 90-х, 2000-х та 2010-х роках.

Робота виконана відповідно до плану НДР Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Мета роботи полягає у визначенні інших, раніше неврахованих нами, чинників, що впливають на процес формування агресивності та патріотичних почуттів у юних спортсменів 13–16 років.

Завдання дослідження – дослідити вплив занять різними видами спорту на формування якостей агресивності та патріотичних почуттів у підлітків, які представляють різні за територіальним принципом (на сьогодні) спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю України.

Методи та організація дослідження:

- аналіз наукової та науково-методичної літератури з проблем формування духовних і особистісних якостей спортсменів;
- психолого-педагогічні тестування: дослідження агресивності спортсменів за модифікованим тестом Розенцвейга та почуття патріотизму, відповідно, за анкетною-опитувачем (авторська розробка);
- методи статистики.

Дослідження проводилися на базах Броварського вищого училища фізичної культури та загальноосвітніх навчальних (ЗНЗ) № 3 і 9 м. Бровари в середині 90-х (1995), 2000-х (2005) та 2010-х (2015) роках. Під нашим спостереженням знаходилися юні спортсмени 13–16 років (161 чол.), які займалися плаванням (вид спорту на витривалість) та боксом (швидкісно-силовий вид спорту). Контрольну групу склали 89 практично здорових учнів ЗНЗ того ж віку, які не займалися спортом.

Оцінка *агресивності* обстежуваних проводилася за запропонованим нами індексом якості агресивності [ІАА] [5] наступним чином:

- 0 балів – агресивність відсутня;
- від 0,1 до 0,5 бала – низький рівень агресивності;
- від 0,6 до 1,2 бала – агресивність у «нормі» (умовно);
- від 1,3 і більше балів – високий рівень агресивності.

Визначення *почуття патріотизму* обстежуваних проводилося за розробленою нами методикою «Самооцінка духовних якостей особистості». Остання ґрунтувалася на проведенні анонімного анкетованого опитування підлітків. Анкета-опитувач включала 10 запитань (табл. 1), на кожне із яких респондент повинен дати відповідь, поставивши позначку біля одного із двох варіантів відповіді («Так» чи «Ні»). Загальна сума набраних балів ділилася на кількість заданих питань (10).

Оцінка почуття патріотизму проводилася за таким ключем:

- 0 балів – почуття патріотизму відсутнє,
- від 0,1 до 0,5 бала – низький рівень почуття патріотизму,
- від 0,6 до 1,2 бала – середній рівень (умовно),
- від 1,3 до 2,0 бала – високий рівень патріотизму.

Таблиця 1

Тест на визначення почуття патріотизму обстежуваних за «Самооцінкою духовних якостей особистості (СДЯО)»

№	Запитання	Так (бали)	Ні (бали)
1	Чи хотів би ти жити, навчатися, працювати (для спортсменів – займатися спортом) в іншій країні?	0	2
2	Чи пишаєшся ти належністю до українського громадянства?	2	0
3	Чи ототожнюєш себе з українською державою?	2	0
4	Чи є в тебе бажання служити в українській армії?	2	0
5	Чи служив би ти у професійній армії інших держав?	0	2
6	Чи пішов би ти захищати країну у разі війни?	2	0
7	Чи пішов би ти захищати інтереси народу інших країн в якості воїна-інтернаціоналіста?	2	0
8	Чи хотів би ти принести користь своїй країні?	2	0
9	Чи є в тебе бажання спілкуватися з людьми українською мовою?	2	0
10	Чи вважаєш ти, що пісні українською мовою є наймелодійнішими у світі?	2	0

Результати дослідження. Порівняльний аналіз лонгітудинальних змін показника СДЯО обстежуваних (рис. 1) свідчить, що за даними досліджень 90-х та 2000-х років реєструються достовірно кращі середньостатистичні значення *почуття патріотизму* у плавців, що представляють види спорту на витривалість порівняно з їх ровесниками боксерами – представниками видів спорту швидкісно-силового характеру та учнями ЗНЗ, які не займаються спортом. Однак, як свідчать результати аналогічних досліджень, що проводились у 2010-х роках, достовірних відмінностей у середніх значеннях показника СДЯО між спортсменами та неспортсменами встановлено не було ($P > 0,05$).

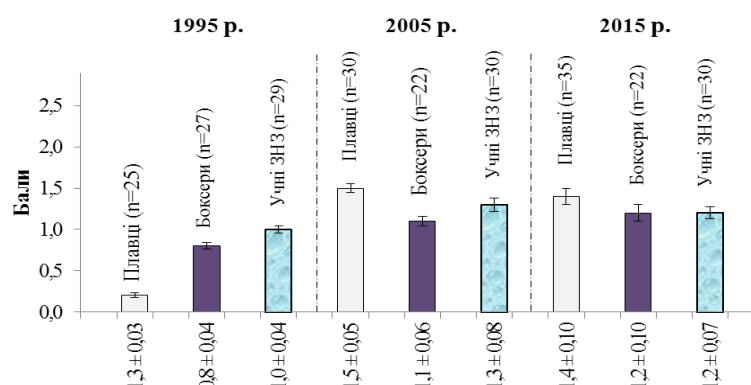

Рис. 1. Порівняльний аналіз лонгітудинальних змін показника самооцінки духовних якостей особистості (почуття патріотизму) підлітків 13–16 років

Аналіз динаміки змін показника ІЯА у підлітків (рис. 2) дав такі результати: за даними обстежень, що проводилися в 1995 та 2005 роках у юних плавців реєструються вірогідно нижчі (на високому рівні статистичної значимості, при $P < 0,001$) значення агресивності порівняно з боксерами та учнями ЗНЗ. Тобто можна вважати, що плавці не є агресивними. Відповідно, як свідчать дані, найбільш агресивними є боксери.

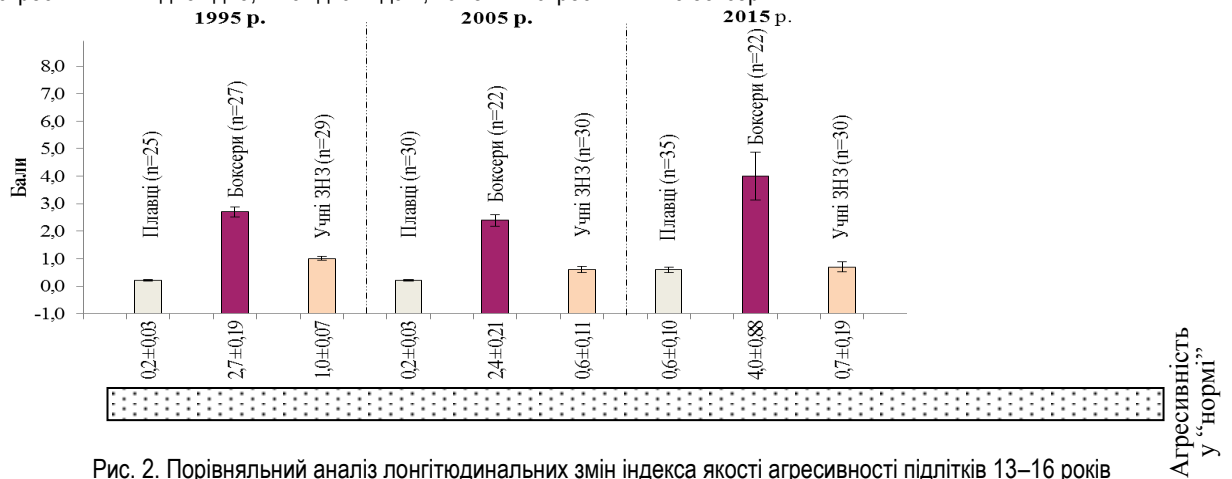

Рис. 2. Порівняльний аналіз лонгітудинальних змін індекса якості агресивності підлітків 13–16 років

Однак, за матеріалами дослідження 2015 року знаходимо, що у плавців рівень агресивності за даними показника ІЯА, як не парадоксально, суттєво змінився в бік погіршення (з $0,2 \pm 0,03$ бала, за даними досліджень, що проводилися в 1995 та 2005 роках, до $0,6 \pm 0,10$ балів – в 2015 році; $t = 3,83$ при $P < 0,001$), хоча залишається таким, що відповідає позначці «агресивність у нормі».

Враховуючи той факт, що в дослідженнях, які проводилися в 2015 році, брали участь не лише спортсмени БВУФК, а також переселенці з окупованого сепаратистами Донбасу, а саме, Донецького вищого училища олімпійського резерву імені С. Бубки, нами було прийнято рішення про проведення порівняльного аналізу змін реєструємих показників у двох груп спортсменів: плавців і боксерів – представників Броварського училища (група БВУФК) та Донецького (відповідно, група ДВУОР).

На рис. 3 представлено порівняльний аналіз зміни показників самооцінки духовних якостей особистості (СДЯО) та індекса якості агресивності (ІЯА) юних плавців Броварського вищого училища фізичної культури та Донецького вищого училища олімпійського резерву. Як можна бачити існують статистично достовірні (на 0,1 % рівні статистичної значимості) розбіжності в показниках, що характеризують рівні почуття патріотизму та агресивності у юних плавців: високий рівень почуття патріотизму та, відповідно, низький рівень агресивності відмічається у плавців БВУФК порівняно з їх «колегами» з ДВУОР.

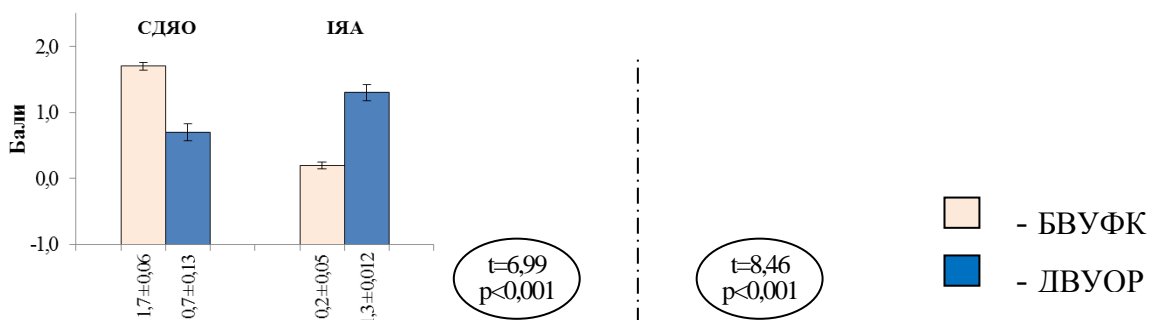

Рис. 3. Порівняльний аналіз зміни показників самооцінки духовних якостей особистості (СДЯО) та індексу якості агресивності (ІЯА) юних плавців Броварського вищого училища фізичної культури (БВУФК) і Донецького вищого училища олімпійського резерву (ДВУОР)

Порівняльний аналіз змін вищезазначених показників у підлітків, які займаються боксом двох згаданих навчальних закладів (рис. 4) свідчить про те, що суттєвих відмінностей в середньостатистичних значеннях показника СДЯО, а сам рівень почуття патріотизму є таким, що відповідає «середньому» рівню його.

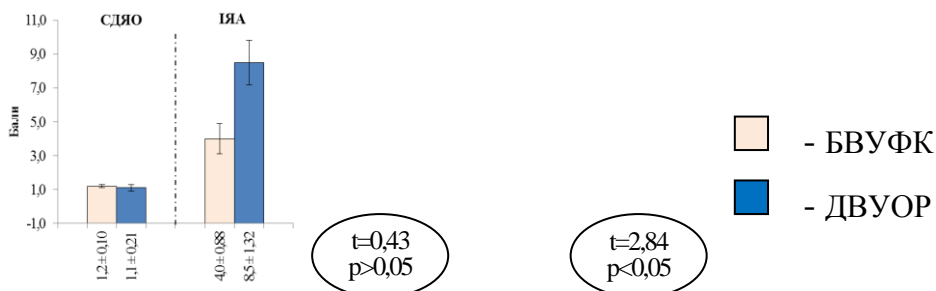

Рис. 4. Порівняльний аналіз зміни показників самооцінки духовних якостей особистості (СДЯО) та індексу якості агресивності (ІАЯ) юних боксерів Броварського вищого училища фізичної культури (БВУФК) і Донецького вищого училища олімпійського резерву (ДВУОР)

Що стосується результатів дослідження якості агресивності, то як і потрібно очікувати, рівень її за значеннями ІАЯ залишається високим у боксерів обох груп незалежно від територіального їх розподілу ($4,0 \pm 0,88$ бала у спортсменів БВУФК та, відповідно, $8,5 \pm 1,32$ балів – ДВУОР). Хоча не можна не вказати на той факт, що і в цьому випадку, рівень агресивності залишається вірогідно вищим ($t = 2,84$; $P < 0,05$) у юних боксерів ДВУОР порівняно з їх однолітками – представниками БВУФК.

ВИСНОВКИ

1. Чинник спрямованості тренувального процесу по-різному впливає на прояв агресивності та динаміку формування і розвитку патріотизму. Так, високий рівень агресивності спостерігається у представників швидкісно-силових видів спорту (у нашому випадку, у боксерів) і, відповідно, низький – у підлітків видів спорту, що переважно розвивають якість витривалості (наприклад, у плавців). Встановлено також, що під впливом тренувальних занять на витривалість достовірно покращуються зміни показника СДЯО, тоді як у підлітків швидкісно-силових видів спорту мають місце менш виражені зрушення в самооцінці почуття патріотизму.

2. Серед інших чинників, що впливають на формування агресивності та патріотичних почуттів у юних спортсменів ми також виділяємо фактор мотивованої, що зумовлений воєнними подіями на Сході України, духовної та моральної «перебудови» національного світогляду молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

- Грибан В. Г. Валеологія : [навч. посіб.] / В. Г. Грибан. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.2
- Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді / А. Загородня // Теорія та методика управління освітою. – 2013. – № 10. – Режим доступу до журн.: <http://time.umo.edu.ua/docs/10/6.pdf>
- Кабачков В. А. Влияние занятий различными видами спорта на психическую устойчивость и физическую подготовленность подростков с асоциальным поведением / В. А. Кабачков, С. Ю. Тюленков, В. А. Куренцов // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 10. – С. 60–63.
- Кретти Брайент Дж. Психология в современном спорте / Кретти Брайент Дж.; пер. с англ. Ю. Л. Ханина. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 224 с.
- Хорошуха М. Ф. Основи здоров'я юних спортсменів : монографія / Михайло Федорович Хорошуха; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : НУБіП України, 2014. – 722 с.
- Шумакова Н. Ю. Взаимосвязь физических упражнений с агрессивным поведением подростков / Н. Ю. Шумакова // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 9. – С. 53–56.
- Helsper W. Zur "Normalität" jugendlicher Gewalt : Sozialisationstheoretische Reflexion zum Verhältnis von Anerkennung und Gewalt / W. Helsper, & H. Wenzel (Eds.) // Pädagogik und Gewalt. – Opladen : Leske & Budrich, 1995. – P. 113–154.
- Lorenz K. Das sogenannte Böse : Zur Naturgeschichte der Aggression / K. Lorenz. – Deutscher Taschenbuch Verlag, 1998. – 272 s.
- Lueshen G. Cheating in sport / G. Lueshen // Social Problem in Athletics : Essays in the Sociology of sport. – Urbana Chicago – London : Univ. Illinois Press, 1976. – P. 71–73.
- Parrens H. Neuformulierungen der psychoanalytischen Aggression – theorie und Folgerungen für die Klinische Situation / H. Parrens // Forum der Psychoanalyse. – 1993. – Nr. 9. – S. 107–121.
- Pratley R. Strength training increases resting metabolism rate and norepinephrine levels in healthy 50 – to 65 – yr-old men / R. Pratley, B. Nicklas, M. Rubin, J. Miller, A. Smith, B. Hurley, A. Goldberg // J. Appl. Physiol. – 1994. – Vol. 76. – Nr. 1. – P. 133–137.

УДК 378+796.412

Цюлковська А. І., Фролова О. О.
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Студентська молодь у всіх країнах світу, в тому числі і Україні, становить одну з найбільш соціально активних і суспільно значущих груп суспільства. На основі результатів отриманого аналізу були виділені найбільш актуальні соціально-педагогічні проблеми студентської молоді, сформульовано відповідні задачі, спрямовані на їх подолання, і виділені критерії, що дозволяють судити про ефективність вирішення цих завдань. Всі вони